

Raport științific pentru anul 2023

Românii și Muntele Athos: mănăstiri, arhive, pelerinaje

Grant finanțat de UEFISCDI-CNCS, PN-III-P4-ID-PCE-2020-0863, nr. 170/2021

În 2023 am publicat un volum (Ieromonahul Andronic, *Călătoria la Ierusalim <1859>*), iar alte patru sunt în pregătire, urmând a fi publicate, unul la o editură internațională, Peter Lang (*Romanians and Mount Athos: monasteries, archives, pilgrimages*), aflându-se sub tipar, fiind acceptat și contractat, iar alte trei la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”. În cadrul proiectului au fost publicate sau se află în curs de publicare: **19** articole, în volumul *Romanians and Mount Athos: monasteries, archives, pilgrimages*, **12** articole în reviste indexate BDI (ERIH, CEEOL) și în volume colective din țară și din străinătate, și au fost susținute **10** comunicări științifice, la simpozioane și colocvii internaționale și naționale.

Cercetătorii angrenați în acest proiect au reușit să desfășoare stagii de cercetare în arhivele publice și în biblioteci din România: Arhivele Naționale ale României (București, Iași, Suceava, Craiova), Biblioteca Academiei Române, Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, arhivele mănăstirilor Putna și Neamț, și din Republica Moldova (Arhiva Națională și în bibliotecile din Chișinău), precum și în străinătate (Muntele Athos, Austria, Grecia, Serbia).

Cărți:

Ieromonahul Andronic, *Călătoria la Ierusalim (1859)*, editori Petronel Zahariuc, Sorin Grigoruță, Editura Doxologia, 2023, 290 p.

Romanians and Mount Athos: monasteries, archives, pilgrimages, ed. Petronel Zahariuc, Ed. Peter Lang, Berlin, 2024 (acceptat și contractat, sub tipar).

Documente românești din arhiva mănăstirii Sfântul Pavel de la Muntele Athos, vol. editat de Petronel Zahariuc, Florin Marinescu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2024, aprox. 700 p., în pregătire.

Documente românești din arhivele mănăstirilor Ivir (Muntele Athos) și Precista-Răducanu (județul Bacău), vol. editat de Petronel Zahariuc, Florin Marinescu și Mihai Mîrza, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2024, aprox. 500 p., în pregătire.

„*Condicile Asachi*”. *Documente (1722-1819)*, vol. editat de Petronel Zahariuc, Ana-Maria Gînsac, Mădălina Ungureanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2024, aprox. 500 p., în pregătire.

Articole, în volumul *Romanians and Mount Athos: monasteries, archives, pilgrimages*, ed. Petronel Zahariuc, Ed. Peter Lang, Berlin, 2024 (acceptat și contractat, sub tipar):

Radu Păun, *Les méandres de la mémoire. Sur la commémoration des kitors princiers au monastère de Hilandar (Mont Athos, XVIIIe – début du XIXe siècle). (mss. Hilandar 809 et 788)*

Gheorghe Lazăr, *Documentary Sources on Romanian Donations to the Great Lavra on the Gregoriu and Karakallou Monasteries on Mount Athos (The Eighteenth Century)*

Marius Chelcu, *About a Moldavian Metochion of the Esphigmenou Monastery: The Florești Monastery*

Petronel Zahariuc, *Contributions to the Relations between the Zographou Monastery and the Romanian Principalities (from the Beginnings to mid-19th Century)*

Liviu Pilat, *Stephen the Great, the Zographou Monastery and the Moldavian-Ottoman Relations*

Mihai Mîrza, *About a Moldavian Metochion of the Iviron Monastery: The Precista Monastery in Târgul Ocna*

Cătălina Chelcu, *A monastic settlement in the Putna district – the monastery of Vizantea*

Mariana Lazăr, *Aspects of the relations between the Cotroceni Monastery (Bucharest) and Mount Athos*

Florin Marinescu, *Aspects of the relations between the Three Hierarchs Monastery (Iași) and Mount Athos*

Maria Magdalena Székely, *Piété et pouvoir au temps du prince Basile Lupu. La dédicace du monastère des Trois Hiérarques de Jassy*

Ioan-Augustin Guriță, *Several Considerations on the connections between the Callimachi family and Mount Athos, Mainly the Saint Panteleimonos Monastery*

Daniel Niță-Danielescu, *Considerations on the Relationship between the Prodromu Community and the Romanian State in the First years of Charles the First's Reign*

Sorin Grigoruță, *Pilgrims to the Holy Places and their Travel Papers (the First Half of the 19th Century)*

Oana-Mădălina Popescu, *One of the First Apologetic Works Translated in Romanian at the Dragomirna Monastery, During the Pastorate of St. Paisios Velicikovski: The Homilies of Saint Macarios of Patmos (1688-1737)*

Ștefan Andreescu, *Patrick Leigh Fermor and Mount Athos*

Ovidiu Olar, Ovidiu Cristea, *Hagiography and History: The Life of St. Nephon and the History of Wallachia*

Elena Firea, Ciprian Firea, *Frescoes and Icons between Moldavia, Transylvania and the Mount Athos (ca. 1500): Following the Threads of Stylistic Connections*

Liviu Marius Ilie, *Writing Charters for Mount Athos in the Wallachian Chancery (15th-16th Century) – Invocatio Verbalis and the Beginning of the Documents*

Ștefan S. Gorovei, *La sécularisation des monastères dédiés. Un document*

Phaidon Hadjiantoniou, *Aspects of Building Activity in Pantokrator Monastery From the 15th to the 19th Century*

Lidia Cotovanu, *Métoques avant les métoques ? Donations de terres valaques au Mont-Athos avant le milieu du XVIe siècle*

Alte articole:

Petronel Zahariuc, *Din istoria ținutului ținutului Herța : târgul Herța, satul Mogoșești și bisericile ctitorite de familia Holban, în Artă, școală și politică națională. Prinoc închinat profesorului Ion I. Solcanu la împlinirea a 80 de ani*, editori Petronel Zahariuc, Adrian-Bogdan Ceobanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2023, p. 135-205.

Petronel Zahariuc, *Contribuții privitoare la relațiile mănăstirii Sfântul Pavel de la Muntele Athos cu mănăstirile Jitianul și Todireni din Țările Române*, în „Studii și materiale de istorie medie”, XLI, 2023, p. 221-241.

Petronel Zahariuc, *Despre un boier mic (Ionașco Isăcescu) și despre marile sale ctitorii (mănăstirile Runcu, Ilișești și Drăgești)*, în *Familii, reședințe și ctitorii boierești din Moldova și Țara Românească din Moldova și Țara Românească (secolele XV-XVII)*, vol. îngrijit de Monica Dejan, cu un cuvânt înainte de Maria Magdalena Székely, Ed. Karl A. Romstorfer, Suceava, 2023, p. 216-253 (ISBN 978-606-8698-87-8).

Petronel Zahariuc, *Despre schitul Sf. Paraschiva de la Pârâul Voievodului (Târgoviște); Despre biserica din Lețcani (Iași)*, în *Addenda et Corrigenda*, „Studii și materiale de istorie medie”, XLI, 2023, p. 411-421.

Radu G. Păun, *Prier dans le „jardin de la Mère de Dieu”. La commémoration des ktitors au pyrgos de l’Albanais (monastère de Hilandar, Mont Athos, ms. Hilandar 519)*, în „Revue des études sud-est européennes”, 61, 2023, p. 7-44.

Radu G. Păun, *Pour que le Seigneur les reçoive dans Son royaume. La mémoire des donateurs valaques et moldaves au monastère athonite de Hilandar (ms. Hilandar 511)*, în Mircea Duluș, Nunzio Bianchi (ed.), *Legacies and Entanglements: Religious Identity*,

Cultural Tradition and Political Order in the Byzantine Sphere, Heidelberg, 2023, p. 273-312 [*Études byzantines et post-byzantines*, serie nouă., vol. 5 (12), 2023].

Radu G. Păun, *Dynasties of Grace, Dynasties of Blood. On the Rhetoric of Charity in the Wallachian and Moldavian Donation Deeds to Athos, 14th-16th Centuries*, în Zachary Chitwood (ed.), *From Polyglossia to Polyethnia: Culture, Ethnicity and Identity on Medieval Mount Athos*, Leiden, Brill (articol predat și acceptat, va apărea în 2024).

Lidia Cotovanu, *Moneylending in the Principalities of Wallachia and Moldavia: Microcredit between Monasteries, Solidarity Groups, and Moneylenders*, în Paola AVALLONE, Donatella STRANGIO (ed.), Paola AVALLONE, Donatella STRANGIO (ed.), *Different Forms of Microcredit and Social Business: Microfinance in Global History from the Late Medieval to the Modern*, Palgrave MacMillan, 2024 (sub tipar).

Lidia Cotovanu, *Boierii din Cândești și legăturile lor cu Epirul (secolele XV – XVII)*, în Mihai D. Sturdza (ed.), *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, IV, ed. Lucian-Valeriu LEFTER, București, 2022, p. 181-206.

Gheorghe Lazăr, *Ajutoarele românești pentru așezămintele religioase din Constantinopol și împrejurimile acestuia*, în „Studii și materiale de istorie medie”, XLI, 2023, p. 260-275.

Ana-Maria Gînsac, Mădălina Ungureanu, *Cuvinte noi în documente administrative românești din perioada premodernă (Condica „Asachi”)*, în „Caietele Sextil Pușcariu. Actele Conferinței Internaționale „Zilele Sextil Pușcariu”, ediția a VI-a, 14-15 septembrie 2023.

Ioan-Augustin Guriță, *Retragerea lui Bogdan Lăpușeanu la Hotin și fuga din Moldova. Context istoric, discurs politic și implicații simbolice*, în *Artă, școală și politică națională. Prinos închinat profesorului Ion I. Solcanu la împlinirea a 80 de ani*, editori Petronel Zahariuc, Adrian-Bogdan Ceobanu, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2023, p. 247-288.

Comunicări:

Internaționale :

Petronel Zahariuc, *Biserica și școala în vremea Cantemireștilor. Idei și fapte*, la Simpozionul Internațional: „Dimitrie Cantemir” (1674-1723), Arhiepiscopia Iașilor, Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae”, Iași, 09-11 noiembrie 2023.

Ioan-Augustin Guriță, „*Per Crucem, Tuam conserva politicam*”. *Dimitrie Cantemir, Biserica Ortodoxă și monarhia creștină*, Simpozionul Internațional: „Dimitrie Cantemir”

(1674-1723), Arhiepiscopia Iașilor, Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae”, Iași, 09-11 noiembrie 2023.

Ana-Maria Gînsac, Mădălina Ungureanu, *Lexical Borrowings from Turkish and Greek into Romanian during the Phanariote Period: Adaptation and Lexicographic Treatment*, la „More than Words: Lexical Variation and Change across Cultures, Time, and Space. 13th International Conference for Historical Lexicography and Lexicology”, Salerno, 27-29 septembrie 2023.

Ana-Maria Gînsac, Mădălina Ungureanu, *Cuvinte și forme noi atestate în documente administrative din perioada premodernă (Condica „Asachi”)*, la Conferința Internațională „Zilele Sextil Pușcariu”, ediția a VI-a, 14-15 septembrie 2023, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Cluj-Napoca.

Naționale:

Petronel Zahariuc, *Date noi despre ctitoriile Cantemireștilor: mănăstirile Mira și Silișteni*, la Conferința anuală a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, ediția a IV-a, Iași, 8-10 iunie 2023.

Petronel Zahariuc, *Câteva note despre mănăstirea Răchitoasa, metoc al mănăstirii Vatoped de la Muntele Athos*, Simpozionul național al Facultății de Istorie, în cadrul Zilelor Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 27-28 octombrie 2023.

Petronel Zahariuc, *Note despre câteva biserici, schituri, sihăstirii și mănăstiri din Moldova secolului al XVIII-lea*, la Ședința de comunicări semestrială a Colectivului de Istorie Medievală, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași, 14 decembrie 2023.

Mihai Mîrza, *Despre începuturile mănăstirilor Precista și Răducanu din Tg. Ocna: îndreptări, completări, observații*, la Simpozionul național „Vasile Pârvan”, Bacău, 5-6 octombrie 2023, organizat de Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău și Arhivele Naționale Bacău.

Laurențiu Rădvan, *Procesul de urbanizare din Moldova – elemente etnice și profesionale (sec. XIV-XV)*, la conferința națională: *Orașul multiethnic și multiconfesional*, organizat de Comisia de Istorie a Orașelor din România, Sibiu, 19-20 octombrie 2023.

Marius Chelcu, *Mănăstirea Florești – aspecte din trecutul unui așezpmânt închinat la Muntele Athos*, la Conferința anuală a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, ediția a IV-a, Iași, 8-10 iunie 2023.

Concluzii

Drumul către o nouă sinteză privitoare la istoria relațiilor dintre Țările Române și Muntele Athos se apropie de sfârșit. Până atunci, însă, am propus și a fost acceptat un nou proiect, care a avut drept obiective: valorificarea și editarea documentelor românești din arhivele mănăstirilor de la Muntele Athos (Sfântul Pavel, Ivir, Vatoped, Hilandar, Zograf) și a documentelor privitoare la aceste legături păstrate în arhivele din România și Republica Moldova, studierea unor manuscrise și a altor odoare de proveniență românească păstrate la Muntele Athos sau în alte biblioteci și arhive din România și din alt țări, cercetarea călătoriilor călugărilor athoniți în Țara Românească, Moldova și Transilvania și a pelerinajelor românești la Sfântul Munte, organizarea unui colocviu internațional și publicarea volumului la o editură din străinătate, publicarea de articole în reviste și în volume colective și susținerea de comunicări la manifestări științifice din țară și din străinătate.

Din punct de vedere științific, cercetarea arhivelor românești de la Muntele Athos are o importanță foarte mare, deoarece la Sfântul Munte se păstrează cel mai mare depozit documentar inedit pentru istoria medievală și modernă a Țărilor Române, aflat în afara granițelor României, fiind unul dintre puținele locuri de unde se mai pot aduce informații noi privitoare la istoria românilor și a întregii Creștinătăți Răsăritene, precum și la locul și rolul românilor în sprijinirea creștinilor din cuprinsul Imperiului otoman. Prin intermediul acestui proiect, aflat în continuarea altora trei, am publicat documente din arhivele românești ale mănăstirilor athonite Sfântul Pavel și Ivir, am început editarea arhivei românești din mănăstirea Vatoped (după fotocopiile acestor documente se află în Laboratorul de cercetare a relațiilor românilor cu Muntele Athos de la Facultatea de Istorie din Iași) și am continuat valorificarea mărturiilor istorice privitoare la legăturile mănăstirii Hilandar și Zograf cu Țările Române și cu spațiul sud-dunărean. Totodată, am publicat un volum de documente privitoare la relațiile româno-athonite, dar și la istoria generală a Moldovei, desprinse din „Condicile Asachi”, păstrate la Arhivele Naționale din Iași, prilej cu care și coordonata filologică a acestor surse istorice a fost pusă în valoare.

Pentru că nu numai arhivele și bibliotecile au stat în atenția noastră, ci și oamenii care au făcut posibile relațiile românilor cu Creștinătatea sud-dunăreană, am cercetat pelerinajele românilor, călugări și mireni, la Sfântul Munte și la Ierusalim, fenomen eclesiastic și cultural care s-a amplificat în timp, începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Astfel, am publicat în 2021 o relatare de călătorie (pelerinaj) la Muntele Athos, scrisă de arhimandritul Chiriac Râmnicăneanu, iar anul acesta o *Călătorie la Ierusalim (1859)* a ieromonahului Andronic din mănăstirea Neamț, în continuarea aceleia de la Muntele Athos

(1858), pe care am publicat-o în 2015, urmând ca în viitor să mai editez, singur sau în colaborare, asemenea izvoare istorice.

De asemenea, membrii echipei proiectului au publicat multe studii (**38**) și au susținut comunicări științifice privitoare la relațiile românilor cu Muntele Athos sau la probleme istorice conexe (**35**, în afara acelor prezentate în cadrul Colocviului din octombrie 2022), valorificând surse istorice inedite, prin care au adus contribuții însemnate la cunoașterea istoriei unor așezăminte eclesiastice din România (Precista/Răducănu-Târgul Ocna, Todireni-Suceava, Jitianu-Dolj, Golia și Bărboi din Iași, Baia de Aramă-Mehedinți, Răchitoasa-Bacău, Precista-Galați, Radu Vodă-București etc.), dar și la relațiile lor cu Locurile Sfinte aflate sub stăpânirea Imperiului otoman.

În octombrie 2022, am organizat unui colocviu internațional, cu **27** de comunicări, în continuarea celor organizate în septembrie 2016 (*Relațiile românilor cu Muntele Athos și cu alte Locuri Sfinte <sec. XIV-XX>*) și septembrie 2019 (*Românii și Creștinătatea Răsăriteană <sec. XIV/XX>*), dezvoltând temele prezentate și crescând numărul de participanți, iar volumul colocviului a fost acceptat de Editura Peter Lang, urmând a cuprinde **19** articole.

29.11.2023

Director proiect,
Prof. univ. dr. Petronel Zahariuc

